

A KÖZÖSSÉGALKOTÓ EMBER KAPCSOLATAI ÉS KÖTÖTTTSÉGE

GONDOLATOK DR. BIRHER NÁNDOR: OSZTÁLYTÁRSADALOM VERSUS HÁLÓZATI
TÁRSADALOM – EGY MODELL ÖTLETE CÍMŰ TANULMÁNYÁNAK MARGÓJÁRA

CZAKÓ KÁLMÁN

Tapasztalat és elmélet

A személyek létét nem vonjuk kétségbe, azt sem, hogy közöttük kapcsolatok vannak, amelyek tulajdonságait megjelölhetjük, leírhatjuk, mennyiségi adatokkal is elláthatjuk. Az egymáshoz tartozást természetes vagy mesterséges jegyek alapján határozhatjuk meg. A személyek családi, barátsági, vagy bármely más szempont szerinti kapcsolódását, csoportját egymáshoz viszonyított nagysága, további minősítési szempontok alapján a tudomány vizsgálja. A szerkezeti és/vagy a működési jellemzők szerint sokféle diszciplína törekszik a kapcsolatrendszer megismerésére. Emellett nem hagyható figyelmen kívül, hogy az emberi kapcsolatok rendszerére vonatkozó tudásunk a megközelítések, leírások, hasonlatok, minták, modellek egész sorát foglalja magában. *Egyrészt tehát a valóság vizsgálatából nyert adatokra támaszkodunk, másrészt az elmélet felől törekszünk a tapasztaltak értelmezésére.* Tudásunk legalább négy csoportba sorolható, melyek a következők: 1. az emberek csoportjaira vonatkozó történeti tudás, 2. a gyakorlati tudás, mely a jelen idejű cselekvésben felhasznált tudás, 3. a követő, az események tanulságait magában foglaló reflexív tudás, 4. meta-tudás, mely legfőképpen a tevékenységet megalapozó tudást jelenti. Tudjuk, hogy ahol emberekről gondolkozunk, ott a sztochasztikus folyamatok megismerése kerül előtérbe. Sem a kapcsolatok tartalmának meghatározásában, sem a döntések időpontjában előre jelzésében stb. nem vagyunk tévedhetetlenek.

Társadalom és csoportjai

Az országbeli 'társadalom' egészét olyan egységként kezeljük, amelyben a földrajzi határokkal valamely közösségi szerkezet és működés lehatárolódik a kapcsolatok tartalma és intenzitása szempontjából. Hozzáteesszük azonban, hogy *a társadalom egésze más társadalmak között foglal helyet.* Tovább növelve az 'egésznek' tekintett közösséget elérkezünk a globalitás fogalmkörébe. - A társadalom helyet ad országhatárokat is túllépő érdekközösségek küzdelmének. Az azonos érdekek mentén aktivizált személyek csoportja, közössége, tömege lép fel, küzd sajátjának tekintett érdekei szerint. A történészek, társadalomtudománnyal foglalkozók, közgazdászok, stb tekintették elemezendőnek ezt a küzdelmet saját vizsgálódási szempontjaiknak megfelelően. - Érdekazonosság alapján kapcsolódók, különböző intenzitással egymással együttműködők, erőforrás köré *szerveződött csoportok alkotják a társadalmat.* A személyek közötti

kapcsolat mellett a csoportok közötti kapcsolat válhat az elemzés tárgyává. Úgy látszik, hogy ésszerű a kapcsolódás erősségét, továbbá a kapcsolatokat teljes közösségben érvényesülő hatását alapul venni a folyamatok előrejelzéséhez. Eszerint a közösségek belső kohéziójáról, a belső tartalom tartósságáról kell tudnunk mondani valamit.

Közösségek

Egy nagyobb közösségen belül meglévő belső elkülönülések a személyek közötti kapcsolat erőssége és a kapcsolat tartalma szerint alakulnak ki. Az egyes elhatárolódó csoportokon belül az információáramlás a közösségi érdek szerint változik meg a korábbi, pl. egyenletes eloszlású üzenetváltó hatásgyakorlások körében. Eltérő aktivitások válnak tartóssá adott csoportokon belül. Az egész rendszeren belüli elkülönülések állandósulhatnak akkor, ha az érdekek szerinti célok adott hatásgyakorlás által optimálisan megvalósíthatók. Az a tény, hogy a megtermelt javak birtoklásában sikeres réteg az egész közösségnek csupán az ötöde, azt mutatja, hogy az érdek szerinti folyamatok eredményeként egyenlőtlen eloszlások alakulnak ki a társadalomban. Ismert tény, hogy adott réteg érdekeinek szolgálatában az elkövetett hibák ötöde a bekövetkező problémák négyötödét okozza; ismert, hogy a vevők ötöde termeli meg a működő vállalat bevételeinek négyötödét. Úgy látszik, hogy a közösségek struktúrájában és működésében 'törvényeket' állapíthatunk meg, amelyek *mennyiségekkel jellemezhetők*. A valóság összetettebb folyamatai arra utalnak, hogy a 'tömegben', halmazokban, közösségekben lejátszódó statisztikai jelenségeket sokszor leegyszerűsítve kezeljük, hiszen vannak prioritással kezelendő tényezők, és vannak tényezők, amelyek felvett értékeit előre nem tudjuk kiszámítani. A gyakorlati területek eseményeit a közösségi szerveződés folyamatai szempontjából aligha lehet előre jelezni. Hasonlóképpen így áll a helyzet azokon a területeken, amelyeken a korlátokat átlépő, spontaneitást előtérbe helyező, stb attitűd szerinti viselkedés határozza meg a bekövetkező eseményeket.

Akciók

A felhasználható, cselekvésre lehetőséget adó tér sokféle közösség érdekének megvalósítását teszi lehetővé. Adott eseménytérben a lehetőségek felhasználásakor számítani kell az egyes csoportok akcióira, amelyek kérések teljesítésére, kérdések megválaszolására, problémák megoldására, új tapasztalatok szerzésére, információszerzésre irányulnak a különböző akciók során. A *közösség akciói* az érdekérvényesítés és az érdekvédelem mellett a közösségi értékek szerint megjelölhető célok elérésére irányulnak a nehézségek leküzdése, a konfliktusok megoldása árán is. Az érett közösség értékmegvalósító törekvése más közösségek értékmegvalósításával nem ütközik. Így a törekvések nem a megszerezhető források egymás kárára történő elosztására, hanem a megvalósítható értékek realizálásában való együttműködésre irányulhatnak. A valóságban lejátszódó folyamatok gyakran a hibák miatt és 'gondolatokra, érdekekre'

vevők döntése következményeként olyan helyzetet hoztak létre, amelyben a javak elosztása végtelenül szélsőséges, és amelyben a források felhasználására irányuló törekvések a konfliktusok egész sorát teszik tartóssá. A történelem során olykor az 'ember embernek farkasává' vált, és 'nemzet nemzet ellen támadt'. A kulturális fejlődés ad helyet az eredményes szocializációs folyamatoknak. A közösségek életminőségének fejlődése kap alapot azzal, hogy az egyes közösségalkotó személyek érett személyiséggé alakulnak. Semmilyen ideológiai háttér nem jelent olyan hivatkozási alapot, amelyik szerint valaki visszaélhet pl. demokráciára hivatkozva, ám anarchiát előidézve, vagy mások kiszolgáltatottságát növelve és a közösségi javakhoz jutás lehetőségét csökkentve. A közösség fejlődéséért felelősséget vállaló kormányok egy ország életében ezért felvállalják a szétzilálásra, kaotikus állapotok előidézésére törekvő erővel szemben kialakuló konfliktusokat is a pozitív eredmények elérése érdekében. Ebből következően a társadalmi igazságosságért *küzdés* kiegészül az érdekcsoportok közötti harc helyett az érdekcsoportok elfogadott *törekvéseinek közös alapra hozásával* a társadalom egészének megvallott értékei mentén. Ennek a sok energiát igénylő törekvésnek a személyes érettség, a közösségi szolidaritás és a kulturális reprodukció folyamata ad alapot.

Elvként megfogalmazhatjuk, hogy 'a lehetséges legerősebb kapcsolat szükséges az érett döntés érvényesítésére és a lehetséges leggyengébb kapcsolat biztosítása szükséges a sokféleség megőrzésére'. Ez az elv eredményezi azt a társadalmi fejlődési optimumot, amelyik az emberiségben a sorsközösség vállalásához szükséges.

Személyek

A személyes szándék megváltozása könnyíthető külső tényezők által, de el nem érhető a személy akarata nélkül. A közös célok nem kényszerítendők, hanem kívánatosak.

Ugyanakkor mindig helyet kell adni különböző értékeknek és eltérő érdekeknek. A társadalom egészében kell megvalósítani azt, ami a közösségek fennmaradását, a túlélést eredményezi.

A szabad döntések lehetőségének védelme, a fejlődés lehetőségének biztosítása, a kaotikus állapot kialakulásának esélyét csökkentő jogszerű tevékenység a megmaradást szolgálja.

Ezért a támadások elleni védelem, a fejlődés biztonságának megteremtése, az elfogadott mértékhez igazodás szolgálja azt, hogy az egyes individuumok halmaza helyett *közösségek* jönnek létre és az egyes személyek *aktív hálózatokban működnek* az életminőség fejlesztésére. Minden társadalomban, a globális közösségben. A szociometria a központban és a periférián elhelyezkedő személyek felismerésére ad lehetőséget, de nem a személy jellemzésére és a mélyebb megismerésre szolgáló módszer. Különösen hiányos eredményhez juthatunk az egyes hatásgyakorlások lehetőségének megítélése szempontjából.

Csoportokba sorolás és kapcsolatok

A kapcsolatok erőssége vagy gyengesége vagy semlegessége alapján különböző mértékben határolódnak el az egyes csoportok egymástól. A tagok valamely csoporthoz tartozását, valamely csoportba való besorolást a hasonlósági indexek alapján állapíthatjuk meg. Az egy csoportba soroltak valamely határértéken belül térnek el egymástól. Valójában taxonómiát alkotunk a hasonlóságok és eltérések alapján. A másik mód valamilyen kapcsolattípus megléte vagy hiánya alapján való valahova tartozás vagy eltérés megítélése. A hasonlóság vagy valamilyen szempontnak való megfelelés például az élőlények osztályozásának két alapvető rendszerezési elve. Tagoltságot csupán a hasonlósági vagy a rokonsági fokok szerint jelölhetünk ki. Amennyiben a rendszeren belüli erőforrás mennyiségét tekintjük az egy csoportba sorolhatóság alapjának, az erőforrás megjelölését prioritásként kezeljük. A pénz, a rá vonatkozó 'hiedelem', az egyes egyének társadalmi tőkéje, a bizalom is lehet alapja annak hogy a csoportok a birtokolt mennyiség nagyságát, vagy valamely kiemelt erőforrást tartják a legfontosabbnak. - *A csoportba sorolástól eltérő kapcsolatok típusának megjelölése.* Ami szerint a kapcsolatot jellemezzük, pl. a kapcsolat erőssége, azt tekinthetjük az egybesorolás kritériumának. A társadalomtudomány gyakran alkalmazza a csoportokba, rétegekbe, típusokba sorolást a jelenségek, célok elkülönítése, a határok kijelölése, a tulajdonsághordozók, a szerkezeti felépítés megkülönböztetése érdekében. A besorolás, elkülönítés, megkülönböztetés, stb valójában a kontinuitás és a kontiguitás tényét állítja előtérbe adott populáció szerkezetének leírásakor. A mesterséges rendszerezés valójában klasszifikációt jelent, ám a valóságos rendszerek szintekbe sorolásakor az integrációt vesszük alapul, ami a dolgok létrejöttének folyamatát, mibenlétét, állapotát, valóságát foglalja magában. A szemponthoz rendelt 'szintekbe' sorolást mesterségesnek kell tartani, mely nem azonos a teljes rendszer integrációs szintjeibe sorolással, mert az 'természetes' alapra épülő rendszerezés. Az 'életben maradás képessége' olyan, valóságosnak tekinthető követelmény a rendszerek esetében, melynek megléte, vagy megállapítható foka alkalmas a rendszerek jellemzésére. Ezzel harmonizál a küzdőképesség, a sérülékenység, a védekező képesség, az ellenálló képesség szerinti valamely csoportba való besorolás. - A jellemzők szerinti egybesorolás a valamely folyamatban való hatásgyakorlás szempontjából valóságosnak, természetesnek tűnik. A feltételezett eredmény bekövetkezése mintegy igazolja elképzelésünket. Valamely eredmény bekövetkezése azonban mindig függ az események bekövetkezésének valószínűségi értékétől, azok megváltozásától, ami a besorolás tényét nemcsak igazolhatja, hanem kétségbe is vonhatja, cáfolhatja is. A *társadalomtudomány nem* érte még el azt az egzaktági fokot, amely nagy megbízhatósággal volna képes a hálózattá szerveződés mechanizmusait megmagyarázni. A *belátás* a kapcsolatépítés szükséges része abból a szempontból, hogy a megismerhető másik megismerése sohasem teljes. A személy megismerésében meglévő hiányok mellett tudatosítanunk kell azt is, hogy a valóság más eseményeit sem ismerjük meg teljesen.

Kapcsolattípusok reciprocitása

A társadalmi folyamatok - például az erőforrások koncentrációja által - vezethetnek adott csoport fennmaradásához, adott struktúra stabilizálódásához, vagy - pl. az erőforrások kimerülése által - annak destabilizálódásához. A társadalmi folyamatok a munka, az informálódás, a pénzbeli, a gazdasági, a társadalmi érdekérvényesítés, stb szerint kisebb és nagyobb csoportban hozhatnak 'egyforma' eredményt, de sohasem mechanikusan kialakított reprodukcióként. Az integráció társadalmi folyamata minden részesemény összegeződéséből épül fel. *A hatásgyakorlást - bármely folyamatban - energiaforrások biztosítják a hálózatban.* Az aktivitás foka, az aktív centrumok mennyisége függ a rendelkezésre álló források minőségétől és mennyiségétől. - A kapcsolatok erőssége garanciája lehet annak, hogy a tagok közössége a közös célok elérésében eredményes lesz, leküzdje a nagyobb akadályokat is, és hogy kevésbé sérülékeny, meg tudja magát védeni. Ha a befogadó közösségek belső struktúrájuk megtartása mellett differenciált funkciókat látnak el és fennmaradnak, tagjaik működése révén generációkon keresztül hatnak környezetükre. - *Erős kapcsolatok csak a gyenge kapcsolatok létezésével együtt értelmezhetők.* Hasonló a tényállás ahhoz, hogy adomináns jelleg csak a recesszív jelleggel együtt értelmezett. A dominancia továbbvitelét illetően tudjuk, hogy számtalan további hatás létezik, amelyik a domináns vagy recesszív jelleg érvényesülésével szemben közömbösnek tekinthető. - Egy társadalom csoportdinamikai folyamatait minden bizonnyal a kapcsolatokban rejlő kötőerő befolyásolja, de csak a környezetével együtt értelmezve és kezelve teszi lehetővé a várható események jobb kiszámíthatóságát. - Ami a molekulák világában, a kristályok képződésében, szerkezeti változásában, szétesésében a fizika törvényei szerint értelmezhető, az nem azonos a személyek, közösségek, társadalmak világában bekövetkező szerveződések struktúrájának, működési törvényeinek értelmezésével. A kritikus mennyiség, a túltelítettség, a kristályosodás, a fraktálok formavilága csupán hasonlat vagy analógia, de néhány megféleltethető elemnél túl alig használható a személyes folyamatok illusztrálására. Annyi azonban bizonyos, hogy a szerveződés személyes szintjén tapasztalható törvényszerűségek nem mondhatnak ellent az alacsonyabb szinten tapasztalt törvényszerűségeknek. A létező világ egészében az egyes integrálódási szintek egymáshoz illeszkedve biztosítják a folyamatos strukturálódás és működés lehetőségét. Amelyik kapcsolatrendszer megszünteti az őt létrehozó nagyobb kapcsolatrendszert, maga is megszűnik. Amelyik domináns csoport megszünteti az ő létezését biztosító recesszív csoportokat, idővel maga is megszűnik. Talán ez az oka annak, hogy valamely végletes állapot fennmaradása, továbbélése csak akkor lehetséges, ha az előnyöket élvezők száma nem halad meg egy kritikus kisebb mennyiséget, ugyanakkor azonban a hiányt szenvedők nagyszámú közössége sem csökken le egy küszöbérték alá. - Az élővilág egyes fajai az élősködők csoportjába tartoznak, amelyek nem pusztítják ki a gazdaszervezetet, csupán

kihasználják. Ha kipusztítanák, maguk is kipusztulnának. – *Az élővilág egyes populációinak analógiája sem használható azonban teljesen az emberi társadalom folyamatainak magyarázatára.* Az ember kultúrateremtő lény, képes tanulni, közösségben élni, alkotni. Képes céljait értékekhez igazodva megvalósítani, és képes érdekeit egyeztetni másokkal az értékek mentén. – Amire képes, még nem biztos, hogy meg is teszi. Lehet önző, romboló, mások életére törhet elvakultan. Azonban rétegek tagjaként, kapcsolatok hálózatában éppúgy lehet értelmes döntést hozó, mint éretlen ember. Szabad minden kapcsolata meglétekor. Kööttsége csupán abban áll, hogy nem magát hozta létre, nem magáért él, nem magának hal meg. Felelőssége bármilyen kapcsolatban sajátja, át nem ruházható.